

ВІДЗИВ
офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора,
члена кореспондента НАПН України на дисертаційне дослідження
Бузенко Ірини Леонідівни «Формування еколого-валеологічної
компетентності майбутніх учителів початкової школи в процесі
професійної підготовки у педагогічних коледжах», поданої на здобуття
наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі
спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Формування еколого-валеологічної компетентності стає нині одним із основоположних принципів діяльності багатьох навчальних закладів України. Але для здійснення цієї роботи необхідно підготувати вчителя, передусім вчителя початкової школи, який не тільки сам має високий рівень такої компетентності, але й володіє теоретико-методологічними основами формування її в учнів.

Такий підхід у професійній підготовці майбутнього вчителя початкової школи має ґрунтуватися на усвідомленні цілісності й взаємозалежності здоров'я людини й стану навколишнього природного середовища, сприйнятті того, що людина і природа становлять дві рівноцінні складові однієї системи. Таким чином постулюється, що здоров'я людини та її добробут можливі лише за умови здорового, сталого навколишнього середовища, тоді як забезпечення такого стану природи уможливорюється через усвідомлення її самоцінності й активної практичної діяльності людини щодо її збереження.

Зазначимо, що актуальність цієї проблеми для України обумовлена важливими чинниками, серед яких постійне погіршення стану здоров'я молоді, катастрофічне ускладнення екологічної ситуації, є провідними. Наприклад, за даними МОЗ 90% наших учнів мають суттєві відхилення у стані здоров'я від норми, яке відбувається на фоні загрозливих змін у природному оточенні. Вже ні для кого не є таємницею, що студентське життя мало хто починає здоровим.

Провідна ідея, якої дотримується дослідниця, полягає у тому, що головною метою діяльності сучасних педагогічних коледжів є підготовка освіченого, творчого фахівця, зорієнтованого на особистісний та професійний саморозвиток, а також формування системи гуманістичних цінностей, де цінність природи, суспільства і кожної особистості визначаються як провідні. Особлива роль у цьому процесі, як доводить нам дисертантка, належить учителеві початкової школи, який має цілеспрямовано виховувати екологічно грамотних і відповідальних громадян. Відповідно й сам учитель повинен мати

погляди та переконання щодо гармонійної єдності людини й природи. Проте дисертантка демонструє приклади низького рівня як екологічної, так і валеологічної компетентності майбутніх учителів.

На актуальність теми дисертаційного дослідження І. Л. Бузенко вказує й те, що незважаючи на значне посилення уваги учених до проблеми еколого-валеологічної освіти, проблема підготовки майбутніх учителів початкової школи в процесі професійної підготовки у педагогічних коледжах у науково-педагогічній та методичній літературі не має всебічного відображення. Доводиться констатувати, що викладачі відчують суттєві труднощі як на загальнотеоретичному, так і методичному рівнях.

Виконане дослідження стверджує той факт, що у структурі професійної компетентності майбутнього вчителя особливе місце посідає еколого-валеологічна компетентність, яка, з одного боку, є результатом якісної екологічної та валеологічної освіти, а, з іншого, виконує інтегративну роль усієї системи професійної підготовки майбутнього вчителя до успішної фахової діяльності. Такий підхід потребує перегляду, переоцінювання всіх компонентів системи професійної підготовки у педагогічному коледжі. У цьому сенсі дослідження набуває особливої вагомості, оскільки дисертантка прагне окреслити шляхи, які зробили би більш конструктивними намагання науковців й практиків щодо забезпечення дієвості результатів професійної підготовки вчителя й розробляє комплекс засобів формування еколого-валеологічної компетентності.

Вихідним положенням рецензованої дисертації є доведений безпосередній взаємозв'язок здоров'я людини й стану навколишнього природно-соціокультурного середовища. Отже засадничий чинник корекції культури здоров'я учнів початкової школи дослідниця розглядає як необхідність реалізації принципу взаємозалежності стану навколишнього середовища, життєдіяльності особистості, освітнього простору й ціннісної сфери. Таке розуміння проблеми еколого-валеологічної компетентності майбутнього вчителя початкової школи та протиріч, що виникають у процесі її формування, ще раз підкреслюють значимість і доцільність дослідження й дозволяють усвідомлювати, що здоров'я людини як його фізичний, біологічний, соціально-психологічний й духовний добробут, можливе тільки в сприятливому навколишньому середовищі.

Слід відзначити безперечний позитив виконаної дисертаційної роботи.

Структура дисертації, яка складається із трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків і списку використаних літературних джерел, є науково обґрунтованою, логічно зумовленою і логічно взаємопов'язаною.

Дисертація І.Л. Бузенко відповідає напряму обраної спеціальності. Науковий апарат дослідження в цілому відображає сутність означеної проблеми. Дисертантка реалізує дослідницькі завдання на основі даних філософії, психології і педагогіки.

Мети дослідження авторка досягає розв'язанням чотирьох завдань, на виконання яких спрямовані усі його складові: науково-дослідницький апарат, вступ, три розділи, висновків до розділів, загальні висновки, джерельна база дослідження, актуальні додатки.

У першому розділі дисертації *«Теоретичні основи проблеми формування еколого-валеологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи в процесі професійної підготовки»* авторці вдалося проаналізувати поняттєвий апарат і окреслити теоретичні основи проблеми формування еколого-валеологічної компетентності особистості, яку вона презентує через аналіз ступеня розробленості проблеми дослідження, аналіз та інтерпретацію базових понять дослідження, а також визначає особливості підготовки майбутніх учителів початкової школи в педагогічних коледжах.

У цьому сенсі на увагу заслуговує крок дисертантки, спрямований на аналіз базових понять дослідження, який з одного боку є достатньо усталеним складником наукових розвідок, проте, з іншого, уважне вивчення, репрезентативне представлення палітри поглядів щодо того або іншого поняття, а, головне, чітко визначена власна позиція, дають можливість класифікувати цей підрозділ як вдалий, доречний та логічно вписаний у контекст дослідження.

Так аналіз сутності поняття «еколого-валеологічної компетентність», як базової категорії здійснювався дисертанткою на основі психологічних, педагогічних, екологічних та методичних джерел. Зіставлення концептуальних підходів до інтерпретації даного концепту було визначальним для авторки, оскільки забезпечило поглиблення й конкретизацію змісту понять «еколого-валеологічна компетентність майбутніх учителів початкової школи», «екологічне здоров'я», «екологобезпечна поведінка», «здоров'язберігаюча поведінка» та створення науково-методичних рекомендацій для їх формування.

Дослідниця розглядає різноманітні підходи до проблеми формування еколого-валеологічної компетентності учнів та акцентує увагу на необхідності

їх поглиблення й доповнення, оскільки сучасна школа дедалі більше вимагає виховання відповідального ставлення молоді до навколишнього середовища.

На підставі аналізу численних наукових та науково-методичних джерел авторка робить висновок про те, що еколого-валеологічна компетентність є ваговою складовою професійної компетентності вчителя, а готовність майбутніх учителів формувати її в учнів початкової школі подиктована об'єктивною дійсністю, проте на практиці у педагогічних училищах розв'язанню цієї важливої проблеми приділяється недостатньо уваги, оскільки не уточнено структура цієї компетентності, відсутня мотивація до її формування, не розроблено ефективні методики тощо.

У трактуванні авторки – це інтегрована характеристика професійних і особистісних якостей студентів, що відображає рівень сформованості еколого-валеологічних цінностей, їхню особистісну позицію щодо необхідності природоохоронної та здоров'язбережувальної діяльності, еколого-валеологічний тезаурус, освоєння методів еколого-валеологічної діяльності в навколишньому середовищі; уміння та практичний досвід, що дають змогу майбутнім педагогам успішно здійснювати педагогічно орієнтовану еколого-валеологічну діяльність, спрямовану на збереження здоров'я учнів початкової школи та охорону довкілля; здатність реалізовувати на практиці здоров'язбережувальні технології.

Абсолютно резонним вбачаємо крок І.Л. Бузенко щодо з'ясування потенційних можливостей дисциплін професійної та практичної підготовки у процесі формування еколого-валеологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи. Такий аналіз дає підстави дисертантці для висновку про те, що чинні навчальні програми хоча й у певному ступені уможлиблюють подання загальних теоретичних знань та педагогічної практики, проте мають фрагментарний характер й суттєво не впливають на подальший процесуально-практичний професійний розвиток досліджуваної якості. Загалом проведене дослідження показало доцільність певної корекції програм, адаптації форм і методів роботи у формуванні еколого-валеологічної компетентності у майбутнього вчителя початкової школи.

Загалом результати теоретичного аналізу проблеми еколого-валеологічної компетентності виявили значущість цього феномену в особистому становленні вчителів початкових класів і посилену увагу науковців до питань оптимізації системи формування еколого-валеологічної компетентності майбутніх педагогів.

У другому розділі «Діагностика еколого-валеологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи» дослідниця обґрунтовує структуру, компоненти, критерії та рівні еколого-валеологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи; визначає алгоритм діагностування досліджуваної якості та висвітлює результати констатувального етапу дослідження з виявлення рівнів еколого-валеологічної компетентності студентів педагогічного коледжу.

На підставі аналізу наукових розвідок вітчизняних і зарубіжних вчених І.Л. Бузенко обґрунтовує компонентно-критеріальну структуру еколого-валеологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи як єдність чотирьох компонентів: мотиваційно-ціннісного, пізнавально-інформаційного, практично-діяльнісного та особистісно-рефлексивного, кожний з яких має відповідні критерії, інтериоризовані через добрані показники. Загальну картину структури досліджуваного явища завершують три рівні (творчий, достатній, елементарний). Такий крок у подальшому перебігу дослідження став підставою для діагностування респондентів та інтерпретації дослідно-експериментальної роботи.

Вбачаємо доцільною наступну складову другого розділу, що полягала у проведенні констатувального етапу експерименту, за яким передбачалося здійснення діагностування стану сформованості еколого-валеологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи. Одержані результати засвідчили, що переважно більшість студентів не готові до ефективної професійної природоохоронної та здоров'язбережувальної діяльності та не усвідомлюють відповідальності за її наслідки.

Ключова ідея третього розділу полягала у структуруванні організаційно-педагогічних умов та моделі, які уможливають ефективне формування еколого-валеологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи в процесі професійної підготовки у педагогічних коледжах.

Підкреслимо, представлені дисертанткою педагогічні умови вимагали, з одного боку, вивчення, систематизації, узагальнення й відбору найбільш продуктивного досвіду з означеної проблеми, тоді як з іншого, спонукали до розробки нових ідей, форм і методів навчання, нових теоретичних підходів, уточнення поняттєво-категоріального апарату, введення у педагогічну практику конкретних напрацювань з методики організації еколого-валеологічної освіти у педагогічних коледжах.

Високої оцінки заслуговує розроблена дисертанткою модель цього процесу, яка розглядається з позицій особистісно-діяльнісного, компетентнісного, аксіологічного та системного підходів, як сукупність закономірних, функціонально пов'язаних компонентів, поєднаних у чотири блоки (цільовий, змістовий, операційний, результативний), котрі мають логічний взаємозв'язок і містять систему взаємопов'язаних елементів.

Загалом модель відображає алгоритм формуванні еколого-валеологічної компетентності майбутнього вчителя початкової школи у педагогічному коледжі від мети й завдань до педагогічних умов організації цього процесу, а також дає цілісне уявлення щодо організаційно-методичних чинників, методів та методичних прийомів, що використовуються на різних етапах експериментального дослідження.

Слід підкреслити цінність рецензованої праці з огляду на проведений формувальний етап експерименту, результати якого дають підстави для підтвердження наукової новизни, теоретичного та практичного значення результатів дослідження. Загалом результати педагогічного експерименту засвідчують позитивний вплив комплексу сформованих у процесі дисертаційного дослідження організаційно-педагогічних умов та розробленої моделі формування еколого-валеологічної компетентності майбутнього вчителя початкової школи є готовність.

Безпосередньо у ході експерименту дослідницею було доведено доцільність впровадження у професійній підготовці майбутнього вчителя початкової школи у педагогічному коледжі сукупності організаційно-педагогічних умов, серед яких доповнення змісту лекційних, практичних занять і педагогічної практики еколого-валеологічною інформацією відповідно до специфіки навчальної дисципліни; посилення прикладної спрямованості змісту фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи шляхом залучення студентів до еколого-валеологічної діяльності; зорієнтованість на розвиток у студентів потреби та практичної готовності до еколого-валеологічної діяльності в школі; використання сучасних освітніх технологій у процесі вивчення природничих дисциплін; активізація процесу формування еколого-валеологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій, є провідними.

На користь пропонованих форм і методів свідчать, представлені дослідницею у третьому розділі, позитивна динаміка результатів експериментального дослідження.

До експериментальної роботи було залучено достатню кількість студентів педагогічних коледжів. Здобуті показники експериментальної роботи належним чином проаналізовано та систематизовано, результати чітко відображено у таблицях та поясненнях до них.

У висновках дисертації резюмується те, що було зроблено протягом дослідження та його результати. Загалом їх зміст відповідає алгоритму розв'язання завдань дослідження.

Робота ілюстрована рисунками й таблицями, розширена завдяки додаткам.

Дисертаційне дослідження І.Л. Бузенко виконане на основі аналізу відповідної джерельної бази (236 найменувань, із них 5 – іноземними мовами). Уміле використання джерел, зокрема, доречні посилання та цитування свідчать про ерудицію дисертантки, володіння інформацією, що мають відношення до об'єкта і предмета дослідження.

Наукова новизна дослідження представлена сукупністю обґрунтованих організаційно-педагогічних умов формування еколого-валеологічної компетентності студентів педагогічного коледжу в процесі професійної підготовки; а також етапами формування цієї компетентності у процесі професійної підготовки. Окрім того у процесі роботи над дисертацією подальшого розвитку набули діагностичні методики дослідження еколого-валеологічної компетентності студентів педагогічного коледжу.

Висновки й рекомендації за результатами дослідження будуть корисними науковцям і практикам, які опікуються проблемами еколого-валеологічної освіти та формування відповідної компетентності у вчителя, матеріали дослідження можуть бути використані у навчально-виховному процесі вишів для підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування еколого-валеологічної компетентності у молодших школярів.

Автореферат дисертації ідентичний її основному змістові та адекватно відображає основні положення дослідження.

Апробація результатів дослідження здійснювалася шляхом їх обговорення на науково-практичних конференціях, форумах, педагогічних читаннях різного рівня та знайшли відображення у навчальних програмах і методичних рекомендаціях.

Відзначимо належне впровадження результатів дисертаційного дослідження у практику навчальних закладів України, зокрема, Вінницького обласного комунального гуманітарно-педагогічного коледжу (довідка № 35/18-

01-02 від 14.03.2018 р.), Барського гуманітарно-педагогічного коледжу імені Михайла Грушевського (довідка № 41 від 20.02.2018 р.), Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії (довідка № 90 від 26.02.2018 р.), Уманського гуманітарно-педагогічного коледжу імені Тараса Григоровича Шевченка (довідка № 86 від 15.03.2018 р.).

Зміст та основні результати дослідження висвітлено у 31 науковій праці, з яких 9 статей – у наукових фахових виданнях України, 2 – у закордонних періодичних виданнях, 11 тез – у матеріалах конференцій, 1 – в збірнику наукових праць; 4 навчально-методичних посібники, 2 методичні рекомендації

Водночас дисертація І.Л. Бузенко не позбавлена певних недоліків, а окремі положення викликають заперечення.

Обґрунтуємо свої міркування.

1. У дисертації передбачено розв'язання чотирьох дослідницьких завдань, серед яких провідним є обґрунтування організаційно-педагогічних умов, проте у розділі 3, п.3.1. окрім умов авторка презентує і модель формування досліджуваної якості, до структури якої входять і зазначені умови. Отже доцільно було винести модель у завдання і окреслити її положення у науковій новизні.
2. Дисертанткою здійснено глибокий аналіз психолого-педагогічних праць вітчизняних авторів. На нашу думку, більш детального вивчення вимагає аналіз зарубіжного досвіду формування еколого-валеологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи та визначення раціональних ідей для їх запровадження у навчально-виховний процес вітчизняних педагогічних навчальних закладів.
3. На нашу думку, доцільно було би більш детально представити результати констатувального та формувального етапів експерименту, зокрема висвітливши механізм отримання узагальнених результатів вимірювання рівнів як окремих критеріїв еколого-валеологічної компетентності через сукупність показників, так і рівень компетентності через визначені критерії.
4. У процесі дослідження здобуто цікаві результати, але дисертантка переважно зупиняється на рівні кількісного аналізу і констатації фактів, на нашу думку, їх репрезентативність набула би більшої аргументованості за умови здійснення поглибленого якісного аналізу.

5. У пропонованій методиці, на жаль, не приділено уваги ролі неформальної освіти з формування еколого-валеологічної компетентності студентів педагогічних коледжів.

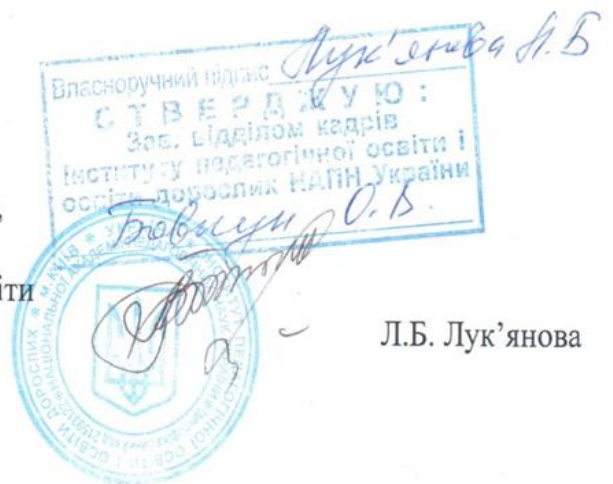
Водночас висловлені зауваження і побажання мають дискусійний характер та не знижують загальне позитивне враження від рецензованого дослідження.

Загальний висновок. Результати аналізу змісту дисертації показують, що загалом дисертантка продемонструвала здатність ставити й аналізувати актуальні науково-методичні та практичні проблеми професійної педагогіки, розробляти методику і процедуру дослідження, збирати та опрацьовувати дослідний матеріал, робити обґрунтовані узагальнення і висновки за результатами дослідження, логічно та послідовно викладати свої думки.

Дисертаційна праця І.Л. Бузенко є самостійним, завершеним науково-експериментальним дослідженням, яке відповідає вимогам п. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів» затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. зі змінами та доповненнями згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р. щодо кандидатських дисертацій та іншим інструктивним вимогам МОН України щодо кандидатських дисертацій, а її автор – Бузенко Ірина Леонідівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
директор Інституту педагогічної освіти
і освіти дорослих НАПН України

Л.Б. Лук'янова